

Tarihsel Eleştirel Marksizm Sözlüğü

Kategorik İmperatif

Alm: Kategorische Imperativ. -
Ar: wāğib qaṭ'ī. - Fra: impératif
catégorique. - İng: categorical
imperative.- İsp: imperativo categórico.
- Rus: kategoričeskij imperativ. -
Çince: dingyan mingling 定言命令

"Ahlak, ahlaklı olduğun zamandır"
- bu totolojiyle Georg BÜCHNER,
Woyzeck'te (Sahne 1) sınıf egemenliğini
perdelemek için ahlaklaştırmanın
işlevini gösterir. Kantçı rigorizmin bir
kısaltması olarak Kİ'de, ahlaki talebin
bu türden öz-gönderimselliği, etik ve
ardından siyasi yargı ve eylemin kıstası
haline gelir. Kİ, başlangıçta Eski Rejim'in
teolojisine ve zümreler düzenine karşı
yöneltilmiş olarak, bireysel maksimlerin
genelleştirilebilirliği kriteri ahlakın
koşulsuzluğu ve kendi kendine yeterliliği
olarak yorumlandığı takdirde çıkış
noktasındaki eleştirel potansiyelini
kaybeder. Bununla birlikte, Kant'ın
ifadesinin kesinliği, kategorik olanın
kendisini eleştirel ve özgürleştirici
taleplerin uzlaşmazlığı olarak ifade
edebileceği bir metaforu harekete geçirir.
MARX, Kİ'yi "insanın aşağılanmış,
köleleştirilmiş, terk edilmiş, hor görülen
bir varlık olduğu tüm koşulların altüst
edilmesi" olarak tanımladığında bu
boyuta güçlü bir dil kazandırır (KHR,
1/385). Kİ'nin negatif versiyonunu,
Kant'ın Kİ'siyle eşit derecede ilişkili
olan, "her bir kişinin özgür gelişiminin

herkesin özgür gelişiminin koşulu
olduğu" koşulları savunmak için bir
pozitif taleple tamamlar (Manifesto,
4/482). Negatif ve pozitif talep arasındaki
bu bağlantı, Kant'ın ahlak felsefesi sosyal
demokratlar tarafından sosyalizmin
meşrulaştırılması ve siyasi stratejisinin
ve hedeflerinin belirlenmesi için Yeni
Kantçı bir yönelimle ele alındığında
kaybolur. Öte yandan, Antonio
GRAMSCI, Bertolt BRECHT, Walter
BENJAMIN, Ernst BLOCH ve Theodor
W. ADORNO gibi isimlerin Kant'ı
Marksizm'e geri kazandırma çabaları,
ahlaki dürtünün radikal bir şekilde
siyasallaşma olanaklarına geniş bir alan
açmıştır. Adorno'ya göre, 20. yüzyılın
tarihsel deneyimi, böyle bir yöntem
"gerekçesine aykırı" olsa bile, Kİ'ye
somut-tarihsel bir içerik verilmesini
gerektirir: "Hitler, özgür olmadıkları bir
durumda insanlara yeni bir Kİ dayattı:
Düşünce ve eylemlerini Auschwitz'in
tekrarlanmayacağı, benzer bir şeyin
bir daha yaşanmayacağı bir şekilde
düzenlemek." (ND, GS 6, 358)

1. Karşılıklılığın etik davranış için bir
ölçüt olarak kabul edilmesi, en eski
ahlaki kavramlardan biridir. Yalnızca
bir kişinin, başka bir kişi tarafından
kendisine yöneltilmiş olsa bile
meşrulaştırılabileceği eylemler, aklın ya
da tanrının önünde haklı çıkartılabilir.
Bu düşüncenin paradigmatic ifadesini
bulduğu yer, "altın kural"dır: "İnsanların
size nasıl davranmasını istiyorsanız,
siz de onlara öyle davranın" (Mt 7:12;
krş. Lk 6:31). Geleneksel dayanışma

biçimlerinin modern çözülüşü nedeniyle, doğal bir mesele haline gelen her ahlaki kurala artık şüpheyle yaklaşılmaktadır. Yine de, yükselen burjuvazi, zümrelerin ayrıcalıklarına karşı mücadelesinde, altın kuraldaki eşitlik fikrine tutunur. HOBBS bile bunu doğal hukukun tüm yasalarının bir özeti olduğunu iddia eder (Leviathan, I.XV.35). Aydınlanmanın eleştirel rasyonalizminde, altın kuralı her türlü teolojik anlayıştan arındırmak ve bir bilinç olgusu olarak tamamen rasyonel bir şekilde gerekçelendirmek için bir girişimde bulunulmuştur. Eleştirel yazılarında KANT, kendisinden önce HUME'un yaptığı gibi, ahlaki kuralları ampirik olarak belirlenmiş varlık yargılarından türetmenin imkansızlığını savunur. Bir ahlak yasası ancak saf ödev kavramından türetilbiliyorsa, yani içeriği yasanın salt buyurucu biçiminden (zorunluluk, evrensellik) elde edilebiliyorsa mümkündür. Dolayısıyla tek koşulsuz, yani kategorik, hipotetik (önvarsayımlara tabi) olmayan buyruk şudur: "Öyle davran ki, iradenin maksimi her zaman genel bir yasanın ilkesi olarak kabul edilebilsin" (KpV, 54). Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi'nde KANT, KI'ye belirli bir toplumsal uygunluk kazandırıyor gibi görünen iki başka formülasyon daha verir. Bununla birlikte, tüm rasyonel varlıklar için geçerli olması amaçlanan gerekçelendirmenin bireyci, etik ve aşkın çerçevesi bozulmamıştır. Özerklik olarak özgürlük doktrini, determinizm ile özgür irade arasındaki metafizik tartışmayı "zorunlu bir görünüm" olarak geride bıraksa da, bilinci bir "akıl

olgusuna" (noumenon) indirgenen iyi iradenin ilan edilen özgürlüğü (KpV, 55f), duyular dünyasına ve insanların ampirik çıkarlarına (phainomena) uygulanamaz ya da yalnızca olumsuz bir şekilde uygulanabilir kaldığından, bunu düalizm biçiminde sürdürür. Ahlakın insan çıkarları ve siyasetle ilişkisi ancak dolaylı olarak, aynı şekilde aşkın olarak çıkarılan yasallık kavramı ve "herkesin keyflik özgürlüğü ile herkesin ortak bir yasaya göre özgürlüğünün" bir arada var olması olarak ilişkili yurttaşlık hukuku kavramı aracılığıyla mümkündür (WA 8, 337).

HEGEL, erken dönem spekülative programında bile, KANT'ın evrensel "mutlak ödev" (W 20, 369) ve gerçek tarihsel koşullar ikiliğinde imkansız olduğunu ilan ettiği ahlaklılık ve yasallık arasında arabuluculuk yapmaya çalışır. Kant'ın KI'sini boş-biçimsel ve dolayısıyla tüm olası içeriklere uygun olduğu için eleştirir. "Ve totolojilerin üretimi, hakikate göre, pratik aklın özerkliğinin yüce kapasitesinden oluşur [...]. Mülkiyet, eğer mülkiyet varsa, mülkiyet olmalıdır [...], eğer mülkiyet yoksa, o zaman mülkiyet olmak isteyen şey iptal edilmelidir" (W 2, 460 vd). Ancak sorun, "mülkiyetin kendi başına bir yasa olması gerekip gerekmediğidir" (PhG, W 3, 317). HEGEL'e göre, salt olması gerekene başvurmak güçsüzdür, "dünyanın gidişatıyla mücadele eden hitabetin bu boşluğu" (290), "ama gerçekte akıl ve hukuk için sadece olmaları gerektiği kadar üzücü değildir" (Logik, W 5, 148).

2. ENGELS, FEUERBACH'ın ahlak kuramıyla ilgili olarak yazarken, kendisini benzer şekilde ifade etmektedir: "Feuerbach'ın ahlâk kuramı da, bütün zamanlara, bütün halklara, bütün koşullara uygulanır ve kesinlikle bu yüzdendir ki, hiçbir zaman ve hiçbir yerde uygulanabilir değildir ve gerçek dünya karşısında Kant'ın Kİ'si kadar güçsüz kalır." (LF, 21/289) ENGELS aynı zamanda bu soyut yönü, bu ahlakın "biçildiği" "bugünkü kapitalist toplumunun" spesifik bir özelliği olarak değerlendirmektedir (a.g.e.). Aİ'de KANT'ın Kİ hakkında şöyle der: "Kant'ın bu iyi niyeti tamı tamına, Alman kentlilerinin acizliğine, ezikliğine, sefilliğine karşılık gelir." (3/177). Ancak mesele komünist toplum ahlakının ana hatlarını çizmek ya da kapitalizmde yeni bir proleter ahlak tasarlamak değildir, çünkü ahlaki form "ister çilecilik ister haz ahlaki olsun" (404) her ahlaki ideolojiye mahkûm eder, "ezilen bir sınıf için maddi olarak öngörülen devrimci görevler fikrini" (405) içerse bile.

MARX, ahlakın ideoloji olarak biçimsel belirlenimine dair kavrayışı "yıkıcı da olsa HEGEL'den miras alır" (HaUG 1993, 163). MARX ve ENGELS de HEGEL'in gereklilik etiğine karşı hükümünü paylaştıkları ve komünist politikanın hedefi olarak "ideallerin" gerçekleştirilmesini reddettikleri ölçüde (bkz. İç Savaş, 17/343), Kİ'den bahsetmeyi, her şeyden önce ahlakçı Jung teolojisinin tutarsızlığını göstermek için retorik bir araç olarak kullanırlar.

"Stimer ahlaki buyruğu gerçek eylem yerine koyuyor ve onu yeni bir Kİ ile tamamlıyor: 'Her ne kadar tîne sahip olmamız gerekse de tîn bize sahip olmamalıdır.'" (Aİ, 3/237; cf. 274 ve 6/272). HEGEL, Kİ'ye yönelik keskin eleştirisine rağmen HFİ'sinde biçimciliği tasfiye edemediği için, genç MARX bu terimi ona karşı kullanır: Devletin özü ve amacı olarak bürokrasi "'devletin biçimsel ruhunu' ya da devletin gerçek ruhsuzluğunu Kİ haline getirir" (KHS, 1/248). Öte yandan Marx, ahlak yasasının salt biçimsel genelliğini, içerdiği devrimci potansiyeli açığa çıkaracak şekilde, örneğin "insanın alçaltılmış, köleleştirilmiş, terk edilmiş, aşağılık bir varlık olduğu" tüm koşulları alaşağı etme "Kİ"sinden bahsederken, tözsel, toplumsal ilkeleri bir Kİ'ye yükselterek ad absurdum'a indirger (CHR, 1/385). Bu, KANT'ın Kİ'de dikte edilen toplumsal rasyonalitenin ancak toplum yanlısamalı komünalitenin prangalarından kurtulduğunda, kendisini "bireyler birliktelikleri içinde ve birliktelikleri aracılığıyla eşzamanlı olarak özgürlüklerine kavuşacak" şekilde örgütlediğinde yerine getirilebileceği anlamına gelir (DI, 3/74). Bireysel eylem düsturlarının genellenebilirliği değil, gerçek bir genellik olarak sınıfsız toplum kişisel özgürlüğü de mümkün kılmalıdır (74f).

3) Marx'ın düşüncesinde kişisel ve genel özgürlüğün karşılıklı bağımlılığına ve hem erken hem de geç dönem eserlerinde etik olarak okunabilir çok sayıda kavramın

varlığına (sömürü, yabancılaşma, baskı, egoizm, özgürlük alanı, vb) dayanarak, 20. yüzyılın başında bazı Marksistler ve yeni-Kantçılar sosyalizm için etiğin önemini vurgulamışlardır. Bunu kısmen, bu tür kavramların ahlaki standartları temsil etmediği ve sosyal teori için etik bir temel olarak hizmet etmediği Marx'a karşı olarak yapıyorlardı. Daha ENGELS'in son dönemlerinde bile "belki de daha sonra sosyal demokrasinin yönünü belirleyecek olan daha büyük bir akım tarafından ele geçirilen" (HAUG 1993, 169f), ahlaki eleştiriden "proleter bir gelecek ahlaki" yönelimi kavramına doğru bir kayma gözlemlenebilir (20/87).

KANT'a yönelik yeniden uyanan ilgi, bir yoksullaşma ve çöküş teorisi çerçevesinde sosyalist devrimin kaçınılmazlığını ilan eden Erfurt Programı'nın açıklamalarına karşıt olarak gelişir. Tarihsel-felsefi metafiziğin evrimci çözülüşü, pozitivizm ikna edici bir güç kazandıkça daha da biçimsel olarak kavranan etik için bir boşluk açmıştır. Kantçı etiğin sosyalizm için değerlendirilmesine yönelik belirleyici adım, Friedrich Albert LANGE'nin Materyalizmin Tarihi'ne yazdığı girişte KANT'ı "Alman sosyalizminin gerçek ve hakiki yaratıcısı" (Cohen 1896/1970, 71) olarak yüceltmekle kalmayıp, aynı zamanda sosyalizmi Kİ'den türetmeye çalışan Hermann COHEN tarafından atılır. "Sosyalizm, etiğin idealizminde temellendiği ölçüde doğrudur." (70) Kantçı sosyalizm, paradoksal bir şekilde ve MARX'ın terimi kullanımının aksine, Kİ'nin ortaya çıkışının "ütopyacılığa"

karşıt olarak gerçekleşmesi ile karakterize edilir. Politik olarak yeniden kullanma adına, KANT'ı düzeltmek zorunda kalınır. COHEN ("mantıklı olan, gerçek değildir", 1904, 314), HEGEL gibi, ama onun özdeşlik tezine karşı, hukuku bir "etik olgu" olarak anlayarak ahlak ve yasallık arasındaki uyumsuzluğu gidermek ister (65f). Bu şekilde, Kİ'nin bireyci özelliği ortadan kaldırılır ve aşkın bir yasallık kavramı aracılığıyla ahlakın kurumsal zemine demir atmasına aracılık edilmeye çalışılır. Sadece yasalıcı yorum KANT'ın etiğini hem siyasi bir rehber hem de bir kapitalizm eleştirisi olarak düşünülebilir kılar. "Sosyalizme karşı en uzlaşmaz çelişki" (1896/1970, 69) olarak "materyalizmin" sağlayamadığı bu eleştiri için COHEN, her şeyden önce Kİ'nin Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi'ndeki (WA 7, 61) üçüncü formülasyonuna atıfta bulunur, "insanı kendi içinde bir amaç olarak 'sadece bir araç' olan her şeyden ayırır. [...] Salt araç, ekonomik ilişkinin bir konusu olarak meta olan şeydir. Bu nedenle emekçi, sözde ulusal zenginlik gibi daha yüksek amaçlar için bile asla yalnızca bir meta olarak hesaba katılamaz; o 'her zaman bir amaç olarak görülmeli ve ele alınmalıdır.'" (72) Cohen bunda "yeni çağın ve dünya tarihindeki tüm geleceğin ahlaki programını" ve "böylece" aynı zamanda "sosyalizm fikrini" bulur (1904, 320f). Onun umut mesihçiliğinde zaman, normun gerçekleşmesini değil aşkın biçimini temsil ettiğinden, "hukuk reformu çabaları "hukuku ve devleti

reforme etme çabaları" "devrimin kaygan zeminine" (1896/1970, 77) aktarılamaz; aynı zamanda, onlara rehberlik eden ahlaki ideal de yalnızca ebedi bir görev olarak düşünülebilir. Hukukun aşkın bir şekilde yüceltilmesi, ideal bir hukuk ve devlet kavramına yol açar ve bu da "mevcut hukuk ve devlet düzeninin tanınması ve kutsallaştırılması" talebiyle sonuçlanır (1904, 79).

Sosyalist hareketin sınıfa özgü bir anlayışı Marburg Yeni-Kantçılığına yabancı kalır. Daha 1894'te "ahlaki bir fikir olarak sosyalizm sloganını" (1922, 104) ilan eden Paul NATORP, Kİ'de birey ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkiyi okur. Böylece "reelpolitik pasifizmin" (JEGELKA 1994, 198) ve sınıflar arasında şiddet içermeyen bir anlayışın destekçisi olmuştur: "Hedef olarak aklımda olan şey, kaçınılmaz sınıf mücadelesinin daha barışçıl bir şekilde örgütlenmesidir." (NATORP'tan aktaran Holzhey 1994, 14)

Bu tür bir uzlaşma fikri, Kant Çalışmaları'ndaki tartışmaya katılan ve MARX'ı teleolojik olarak KANT ile tamamlamaya çalışan yazarlar arasında da gözlemlenebilir. Kİ, "her birinin diğerinin nesnel olarak haklı amaçlarını kendi amaçları haline getirdiği" özgürce istekli insanlar topluluğunun" amacı olarak düşünülür (STAMMLER 1896, 575). Franz STAUDINGER de ROUSSEAU'dan etkilenecek KANT'ın ahlak anlayışının siyasi yorumu aracılığıyla Kİ'nin sosyalist bir yeniden yorumuna ulaşır (dikkat çekici olarak

çoğul biçimde): "Hayatın düzenlerini öyle bir şekilde biçimlendirin ki, tüm amaçların uyumuna araç olarak hizmet edebilsinler" (1887, 77) ve "iradeni insan topluluğunun organik düzeni ilkesine göre belirle ve gücün yettiği ölçüde bu düzeni şekillendirmeye çalış" (143). Sosyalist politikanın haklılığını ahlaki zorunluluktan türeterek, sosyalizmin doğruluğu için "en küçük bir kriter" proleter pratikten çıkarılamayacağı için (1904/1970, 153), tüm tarihsel ve politik meseleler tamamen teknik uygulama sorunlarına dönüştürülür.

Karl VORLÄNDER, STAUDINGER ile hemfikirdir ve eleştirilen "formalizmin", eleştirel etiğin "en iyi gücünü" içinde barındırdığını belirtir; çünkü "canlı içerik her zaman bir etiğe, sadece kendi döneminin gereksinimleri tarafından verilebilir". VORLÄNDER'e göre, Kİ'nin verimliliği, belirli bir siyasi plan öngörmeksizin, "herkesin topluluğu fikrini ve yine de her bireyin özgür kişiliğine saygıyı" (1911/1970, 328) açıkça ifade ederek "bir dünya görüşü olarak sosyalizmin" (1900, 286) nihai hedefini sağlamasında yatmaktadır.

Bu nokta, özellikle KANTçı ikinci Kİ formülasyonuna atıfta bulunan Austromarxist Max ADLER tarafından vurgulanmaktadır: "Aynı zamanda genel doğa yasaları olarak kendilerini nesne olarak alabilen maksimlere göre hareket edin". (WA 7, 71) Marksizm için önemli olan Kİ'nin etik değil sosyolojik

yönüdür, çünkü "Kİ [...] aslında toplumsal bağlamın biçiminden [...], [insanın] fiili toplumsallaşmasının biçiminden başka bir şey değildir." (ADLER 1904/1970, 179f; *Ausgewählte Schriften*, 417) Elbette bu, KANT'ın Kİ'nin biçimden başka bir şey olamayacağına dair orijinal tespitini terk eder. Bu anlamda ADLER, "sosyalizmin, KANT'ın bilgi eleştirisinin teorik çalışmasını, onun etik duruşunun sonuçlarını gerçekleştirmek istediği kadar önceden varsaydığını" iddia edebilir (192). MARX ile "klasik Alman felsefesi" arasındaki "süreklilik", sosyalizmin burjuva bağımsızlık idealinin ekonomik alana sadece bir uzantısı olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Marksizmin aydınlanmacı özelliklerine ve Kİ'nin özgürleştirici potansiyeline yapılan yeni-Kantçı vurgu, dönemin parti ortodoksisinin şiddetli eleştirileriyle karşılaşır. KAUTSKY, Kant'ın etiğinin güncel sosyalist geçerliliğini reddeder: "Kant'ın ahlak yasası, somut feodal topluma karşı bir protestoydu [...]. Sözde 'sosyalist' önerme [...] bu nedenle sosyalizmle olduğu kadar liberalizm veya anarşizmle de uyumludur" (1906, 35). MEHRING daha da serttir: "Sosyalizmin temelinde [Kİ] bir kum zerresi ağırlığında katkıda bulunmamıştır, ancak liberalizmin temelinde birçok taş yuvarlanmıştır." (1900, GS 13, 185)

Revizyonizm tartışmasının sona ermesinden çok sonra HABERMAS (1976, 11) "etik sosyalizmin melodilerinin sonuçsuz bir şekilde çalındığını" tespit etmiştir. Bununla birlikte, daha sonra,

örneğin Harry V.D.LINDEN (1988), Helmut HOLZHEY (1994) ve Oskar NEG'T'de (2001) konunun belirli bir rönesansı gözlemlenebilir.

4. Yeni-Kantçıların sosyalist siyasete Kİ'yi sokma girişimlerinin neredeyse tamamı BERNSTEIN'in revizyonizmine yakınlaşmaya yol açarken, BLOCH, BENJAMIN ve ADORNO kategorik olanı maddi ve tarihsel taleplerin radikalliğinin bir modu olarak ele almaktadır. COHEN'de olduğu gibi BLOCH için de sosyalizm umudu anı vazgeçilmez olsa da, siyasi araçların ölçüleceği ahlaki bir standartla bağlantılı değildir. Aksine, "kategorik", "umudun nesnelere de sıkıca kavrayan" "inanılmaz derecede dürüst ve görkemli tutum" anlamına gelir. Tüm varsayımsal ya da göreceli özler bunlardan silinir" (Ütopyanın Ruhu, 1923, GA 3, 224). Yeni-Kantçı pasifizmin aksine Bloch, Kİ'yi devrimci şiddetin olumlanmasıyla ilişkilendirir: "Kural ve iktidar kendi başlarına kötüdür, ancak başka bir şekilde yok edilemedikleri yerde ve sürece, Kİ'nin elinde tabancayla yaptığı gibi, iktidara uygun olarak onlara karşı çıkmak gerekir" (302).

BENJAMIN, KANT'ın formülasyonunu "çok az şey alıp almadığı, yani kendisinin veya bir başkasının herhangi bir açıdan araç olarak kullanılmasına izin verilip verilemeyeceği" sorusuyla karşı karşıya getirerek kendinde amaç kavramını radikalleştirir (Şiddetin Eleştirisi Üzerine, 1921, GS 2.1, 187, dn. 1). - GRAMSCI ahlaki sorunu hegemonya sorunu

bağlamına tercüme eder. Modern prensin, yani devrimci partinin görevi, entelektüel ve ahlaki bir reform gerçekleştirmek ve böylece "bilinçlerde tanrının veya Kİ'nin yerini" işgal etmekten ibarettir (Gef, H. 8, §21, 958). Gramsci, Kİ'yi toplumsal bir işlev testine tabi tutar ve onu hafızadan yeniden inşa eder: "Öyle davran ki, davranışın aynı koşullar altında tüm insanlar için kural haline gelebilsin" (H. 11, §58, 1471). "Aynı koşullar altında" eklemesi belirleyicidir. "Kant'ın maksimi tek bir kültürü, tek bir dini, bir 'dünya' konformizmini varsayar. [Bu nedenle eylemde bulunan kişi 'eşit koşulların' taşıyıcısı ya da yaratıcısıdır; yani, tüm insanlar arasında yayılmasını istediği bir modele göre, güçlendirmek için çalıştığı ya da korumak için parçalayıcı güçlere 'direndiği' bir uyarlık tipine göre 'hareket etmelidir.'" (1472)- "Burada etik, toplumsallaştırma eylemine dönüşür." (HAUG 1996/2006, 147)

Kİ; BRECHT'in siyasi tiyatrosu için pek de verimli değildir "Yoksa proleter seyircilerimize: 'Ey proleter, proleterlere, eğer bir yurttaş olsaydın, onlara nasıl davranacaysaydın, o şekilde, ancak aynı zamanda, bir yurttaş olarak nasıl bir muamele görmeyi isteyeceklerini düşünerek, buna uygun olarak davran' mı demeliydik?" (GA 22.1, 218) Altın kural da burada öyle olduğu gibi kullanılamaz: "'Herkes, herkes tarafından sana davranılmasını istiyorsa, öyle davran' cümlesi artık müdahaleci davranış tarzlarıyla sonuçlanmaz" (a.g.e.). Bununla birlikte, kategorik ahlaki talebin kapitalist koşullar altında

uygulanamazlığı, bunun üstesinden gelmeyi ve eylem kriterlerinin genelliğinin nihayet mümkün olacağı bir durumu ortaya çıkarmayı devrimci bir zorunluluk haline getirir. Bu anlamda, altın kural daha kapsayıcı şu cümleye dönüşür: "Eylemlerinin herkesin eylemleri için maksim olabileceği bir durum yarat' ve bu başka bir şeydir." (279) Hermann KLENNER şunu vurgular: "Düzenleyicilerin uyumluluğu hiçbir şekilde onların özdeşliği anlamına gelmez." (1999, 41) BRECHT'in kavrayışına göre, "bireyin yararına olanın herkesin yararına olduğu" ya da "birey için bir yararın artık yalnızca birçok kişide bir eksikliğin hoş görüldüğü ya da yaratıldığı durumlarda ortaya çıkmadığı" bir topluluk durumu olarak, Kİ'nin gerçekleşmiş genellik gerekliliği mahkûm etmeye değil, hatta bu koşullar altında "artık aşağılanamayan, aksine [...] alenen övülen ve teşvik edilen" egoizmi ahlaki olarak kurtarmaya hizmet edecektir (İki Mültecinin Konuşmaları, GA 18, 267).

Bibliyografya: M.ADLER, »Kant und der Sozialismus« (1904), de la Vega/Sandkühler 1970, 157-92, u. Ausg. Schriften, Wien 1981 içinde, 407-23; H.COHEN, [»Kant« (1896)], de la Vega/ Sandkühler 1970 içinde, 45-86; ders., Ethik des reinen Willens, Berlin 1904; R.DE LA VEGA u. H.J.SaNDKÜHLER (Yay.), Marxismus und Ethik. Texte zum neukantischen Sozialismus, Frankfurt/ M 1970; J.HABERMAS, Zur Rekonstruktion des historischen

Materialismus, Frankfurt/M 1976; W.F.HAUG, Elemente einer Theorie des Ideologischen, AS 203, Hamburg 1993; a.g.e., Philosophieren mit Brecht und Gramsci (1996), genişletilmiş baskı, Hamburg 2006; H.HOLZHEY, »Neukantianismus und Sozialismus. Einleitung«, a.g.e. (yay.) içinde, Ethischer Sozialismus. Zur politischen Philosophie des Neukantianismus, Frankfurt/M 1994; N.JEGELKA, »Paul Natorps Sozialidealismus« a.g.e. içinde, 185-222; K.KAUTSKY, Ethik und materialistische Geschichtsauffassung, Stuttgart 1906; H.KLENNER, »Kategorischer Imperativ bei Christen und bei Marxisten«, Berliner Dialog-Hefte. Die Zeitschrift für den christlich-marxistischen Dialog, 10. Jg., 1999 içinde, H. 2, 38-42; F.A.LANGE, Die Arbeiterfrage in ihrer Bedeutung für Gegenwart und Zukunft, Duisburg 1865; a.g.e., Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart, Iserlohn 1866; F.MEHRING, »Kant und der Sozialismus« (1900), GS 13, 183-88; P.NATORP, »Pestalozzis Ideen über Arbeiterbildung und soziale Frage« (1894), a.g.e. içinde, Ges. Abhandlungen zur Sozialpädagogik, Stuttgart 1922, 103-31; O.NEGT, Kant und Marx. Ein Epochengespräch, Göttingen 2001; R.STAMMLER, Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung, Leipzig 1896; F.STAUDINGER, Das Sittengesetz, Darmstadt 1887; a.g.e. »Kant und der Sozialismus« (1904), de la Vega/Sandkühler 1970 içinde, 134-56; H.v.D.LINDEN, Kantian Ethics and Socialism, Indianapolis 1988;

K. VORLÄNDER, »Kant und der Sozialismus«, Kant-Studien 4, 1900 içinde, 361- 412; a.g.e., »Kant und Marx« (1911), de la Vega/Sandkühler 1970 içinde, 262-350.

Giorgos Sagriotis
Çeviri: Atilla Dirim